

ASPECTE TIPOLOGICE ALE ARMAMENTULUI OFENSIV ROMAN DE PE TERITORIUL DACIEI. SULIȚE (II).

de
DORU MARTA

Izvoarele literare, descoperirile arheologice și monumentele funerare sau triumfale înfățișează soldatul roman înarmat adesea cu o armă flexibilă, lungă și subțire. Pilumul căci despre el este vorba a reprezentat după mulți autori o adevărată „armă națională” a romanilor. Sulițele ca arme principale de împungere și aruncare cuprind tija metalică, subțire și alungită precum și vârful propriu-zis, asupra căruia se fac observațiile tipologice. Ele se prezintă în general cu patru muchii sau de formă conică, multifățată în terminație cu manșon sau peduncul. Dimensiunile sunt variabile: între 6-17 cm. Aplicarea la hampă pentru sistemul de înmănușare se face prin nituri fixate la baza manșonului în una sau două perforații.¹ În studiul de laborator s-a constatat că vârful propriu-zis e din fier dur, călit iar manșonul din fier răsucit la cald. Se obține astfel o scădere a greutatei armei pentru a-i înlesni funcționarea.² Corelată cu confuzia de terminologie lance-suliță problema este rezolvată odată cu consolidarea armatei romane și dotarea ei cu noi arme. În cazul sulițelor intervine o altă problemă de terminologie. Producția de sulițe în „fabrica” cunoscând un evident progres mai ales după sec. I Hr., se produce și o firească diversificare a tipologiilor acestor arme. Dominantă rămâne însă producția de „pilum”, atestată prin descoperirile arheologice. O parte din cei care au studiat această categorie de armament extind în mod artificial termenul desemnat pentru „arma națională” a romanilor la toate categoriile de sulițe. Geneza acestui tip important de arme din dotarea armatei romane are o traiectorie sinuoasă, păreri asupra provenienței lor fiind împărțite. Pilumul, prima și cea mai importantă categorie a sulițelor nu este scutit de controverse. În sec. V î.Hr. și chiar mai devreme apare „pila Horatia” Tradiția romană plasează deci „pilumul”, în perioada preserviană. Această tradiție nu specifică dacă acest pilum primitiv este sau nu identic cu cel descris de Polybios.³ Acesta îl descrie ca fiind de bază în dotarea trupelor având diametrul de 0,07m și lungimea totală de 1,35 m. Hampa subțire permite performanțe deosebite la aruncat.⁴ Pentru anul 477 î.Hr. pilumul e descris de Dionys din

1. Cr.M. Vlădescu, *Observații asupra tipologiei armamentului roman din Dacia Inferioară*, în *S.M.M. I.M.*, nr.7-8, 1974-1975, p.23.

2. *Ibidem*, p.24.

3. P.Couissin, *Les armes romaines*, Paris, 1926, p.22.

4. R.Cagnat, V.Chapot, *Manuel d'archéologie*, Paris, 1920, vol.II, p.328;

Halicarnas. Textele lui Titus Livius, Dionys din Halicarnas și Plutarh, susțin că acest tip de armă nu există înainte de sec. V î.Hr.⁵ Săpăturile arheologice au revelat o mare varietate de pila, în majoritatea cazurilor ele fiind denumite după locul descoperirii. Un tip caracteristic este cel de Vulci. Prevăzut cu o tijă de fier (L=1,20 m) este terminat cu un cap foliform îngust și plat, lung de 15 cm care se lărgeste la extremitatea inferioară a fost descoperit într-un mormânt etrusc din sec. V î.Hr. Un alt pilum a fost descoperit în movila galică de la Montefortine datat la sfârșitul sec. IV î.Hr. El are o tijă terminată cu un vârf piramidal, care imită tipul de pilum etrusc.⁶ Vârful piramidal se va impune treptat și menține în întreaga perioadă clasică a imperiului. Ipoteza ca pilumul să fie de origine etruscă a fost lansată de Lindenschmith. El a studiat textele lui Plinius și pasajele lui Titus Livius despre satele etrusce de la Arretium și descoperirea de la Vulei. Romanocentrist, Titus Livius neagă originea etruscă a pilumului. Totuși săpăturile arheologice și prezența armei în legiuni în timpul lui Scipio atestă indubitabil originea lui etruscă. Ipoteza originii samnite a pilumului (denumirea de „tela“, „pila“) preluată din scrierile lui Salustius rămâne o simplă întrebare.⁷ De asemenea o posibilă influențasau preluare de la iberici a armei nu este posibilă. În momentul contactelor militare dintre cele două civilizații, pilumul exista deja în dotarea armatelor romane. Depozitul de la Telaman (dotat la sfârșitul sec. III î.Hr.) se distinge prin două piese de bronz, interesante mai ales prin păstrarea armei în întregime. Se distinge tija lungă din fier cu vârf piramidal în bronz și o coadă terminată cu călcâi. În punctul de joncțiune coada are o întăritură în prismă rectangulară. Dacă ne referim la marile vârfuri din prima vârstă a fierului din Italia centrală sântem dispuși să vedem în „pila lui Teleman“ o formă derivată din aceste arme mai vechi. Admițând această filiație putem trage o singură concluzie: existența a cel puțin două forme de bază a pilumului în această epocă de început. Înmănușarea sau prinderea cu peduncul se va perpetua masiv și în epocile ulterioare. În perioada lui Marius în timpul conflictelor cu cimbrii e înlocuit printr-un cui din fier unul din niturile care unește vârful cu hampa.⁸ În timpul războaielor gallice se încearcă un alt procedeu: vârful este solid fixat în hampă dar tija este flexibilă pentru a imprima contactului cu obiectul lovit un șoc mai puternic. În epoca imperială (mai ales sec. I-III d.Hr.) lungimea fierului este mai mare decât în epocile precedente (exemplarul de la Carnuntum atinge cca 85cm). Arrian subliniază și el flexibilitatea tije. Descoperirile, numeroase, din imperiu confirmă forma piramidală a vârfului de pilum. Existența (confirmată de Vegetius) a unui tip special, cu vârful triunghiular - pilum spiculum - nu schimbă proporția covârșitoare a celui cu vârf piramidal.⁹ În Britania descoperirile sunt mai rare. O catalogare a lor a fost făcută după piesele de la Hod Hill (reg. Dorset) datate la mijlocul sec. I d.Hr.: tip piramidal lung cu secțiune

5. P. Couissin, *op.cit.* p.134;

6. *Ibidem*, p.136;

7. *Ibidem*, p.181;

8. *Ibidem*, p.279;

9. DA, Paris, 1900, vol.IV, p.483;

circulară și tip piramidal lung cu secțiune rectangulară.¹⁰ Descoperirile de la Richborough se încadrează în aceeași tipologie. Spațiul german oferă numeroase descoperiri dar și multe încercări de tipologizare. Harald von Petrikovits a lansat tipul „Grotenburg“ de formă piramidală pătrată, tipic pentru sec. II d.Hr. În epoca următoare se vor produce mai ales piese în formă piramidală cu trei muchii dar și foliforme sau plate cu gătuiri.¹¹ Exemplarele descoperite la Neuss, Vetera și Xanten se înscriu toate în categoria celor piramidale.¹² În castrul de la Rheingönheim¹³, Butzbach¹⁴, Aislingen și Burghofe¹⁵ majoritatea pieselor se înscriu în aceeași categorie. Pilumul cu vârful în formă de frunză are o greutate de cca 1,3 kg., lungimea de 2,05 m., tăișul de 64 cm și vârful de 6 cm.¹⁶ În literatura noastră s-a obișnuit a se denumi acest tip prin alungit și alungit cu manșon scurt. În privința comparării pieselor astfel denumite cu cele provenite din săpăturile din Britania și Germania¹⁷ asemănările rămân totuși neconvingătoare. În Dacia romană pilumul a fost și el masiv descoperit. Există o polemică între diferitele păreri asupra acestui tip de armă. Tija metalică a pilumului nu presupune o înmănușare tubulară. Totuși majoritatea vârfurilor de sulite descoperite în provincie prezintă vârful propriu-zis piramidal cu 3 sau 4 muchii. O serie de autori încadrează acest tip în categoria „pilum“. Subscriem la părerea lor prin analogie cu tipologiile oferite pentru Britania, Germania și Italia care includ aceste piese în categoria sus amintită. Din numărul total al pieselor descoperite (175), vârfurile de pilum (cu înmănușare tubulară sau peduncul) sânt în număr de 118, reprezentând un procent de cca 66%. Astfel de piese au fost descoperite și publicate pentru 19 caestre din provincie. Cele mai numeroase la Bologa (13 din 15)¹⁸, Buciumi (16 din 22)¹⁹, Jidava (13 în totalitate)²⁰, Porolissum (24 din 36)²¹, Răcari (15 în totalitate)²². Un alt tip de vârf de sulită îl reprezintă cel rombic. Ca analogii găsim puține exemplare în imperiu. Tipul rombic cu înmănușare din castrul Rheingönheim²³ are analogie doar cu 2 piese descoperite la Porolissum. (v.rep.). În Dacia tipul rombic, cu înmănușare tubulară e relativ restrâns răspândit, fiind descoperite

10. V.H.Manning, *Catalogue of the Romano-British Iron tools fitting and Weapons in the British Museum*, London, 1985, p. 160;

11. Harald V.Petrikovits, *Eine Pilumspitze von Grotenburg bei Detmold*, în *Germania*, 29, 1951, heft 3/4, p.199;

12. *Ibidem*, p.203;

13. G.Ulbert, *Das Fruhromischerkastell Rheingonheim*, în *Limesforschungen*, band 9, 1969, p.51;

14. G.Muller, *Untersuchungen am Kastell Butzbach* în *Limesforschungen*, band 2, 1962, p.58;

15. G.Ulbert, *Die Romischer Danaukastelle Aislingen und Burghofe* în *Limesforschungen*, band 1, 1959, p.95;

16. M. Junkelmann, *Die Legionen des Augustus, Der romischer Soldat in archeologischen Experiment*, Mainz, 1986, p.188;

17. L. Jacobi, *Romerkestell Saalburg*, Franckfurt, 1897, v. planșele cu sulite;

18. *Repertoriul* nota III Bologa³ + bibl.;

19. *Repertoriul* nota V Bucium⁵ + bibl.;

20. *Repertoriul* nota XVI Jidava¹⁶ + bibl.;

21. *Repertoriul* nota XVIII Moigrad¹⁸ + bibl.;

22. *Repertoriul* nota XXII Răcari²² + bibl.;

23. G. Ulbert, *Das Fruhromische Kastell ...* în *Limesforschungen*, band 9, 1969, p.52.

și publicate doar 14 piese (procent 8%). Descoperirile, majoritatea în Dacia Porolissensis prezintă gătuire la bază, terminată cu manșon conic prevăzut cu perforații de fixare la hampă, având lungimi variabile²⁴. Încadrarea lor cronologică e dificilă dar, în contextul stratigrafic al descoperirii pot fi plasate în sec. II d.Hr. Continuitatea acestui tip nu e atestată prin mărturii literare sau basoreliefuri. Tipologiile pentru Dacia romană oferă și tipul alungit și alungit cu manșon scurt. Primul are vârful foarte lung, cu patru muchii egale, alungite și tubul de înmănușare subțire. Al doilea, păstrând aceeași lungime mare a vârfului (cca 1/2 din lungimea totală a piesei) are manșonul scurt prevăzut cu perforații de fixare. Muchiile sânt egale, mult ascuțite spre partea superioară²⁵. Forma și însușirile vârfului le conferă o asemănare cu anumite tipuri de pilum. Includerea lor în această categorie prezintă și anumite riscuri. Evitarea unor inadvertențe și forțarea unei cronologii greu de realizat ne-a convins să le păstrăm individualitatea. În număr de 26 de piese (cca 15 %) ele reprezintă totuși un segment relativ important din totalul vârfulor de sulite descoperite și publicate în Dacia. O categorie relativ specială a sulitelor o reprezintă cele cu proeminență inelară. Puține, atât în imperiu cât și în Dacia, se caracterizează prin vârf alungit, având muchiile egale. Legătura dintre muchii și tubul de înmănușare este făcută de una sau două proeminențe inelare. Tubul de înmănușare e puternic evazat la bază și prevăzut cu perforații de fixare la hampă. Un exemplar excelent păstrat a fost descoperit în castrul de la Saalburg²⁶, dar fără a se preciza amănunte legate de contextul descoperirii. În Dacia au fost descoperite trei exemplare. Cel de la Drobeta, foarte bine conservat, este încadrat cronologic în a doua jumătate a sec. II d.Hr.²⁷. Un alt exemplar mai slab conservat a fost descoperit la Porolissum. În sfârșit a treia armă provine din castrul de la Racovița. Exemplarul prezintă patru muchii egale cu două proeminențe inelare: unul la mijlocul corpului, la baza vârfului propriu-zis și alta spre locul de înmănușare. Manșonul este puternic evazat la bază iar lungimea totală a piesei este de 12 cm²⁸. Puțin răspândite, vârfulurile cu proeminență inelară se disting prin frumusețea formei și suplețea profilului. Tipologizarea vârfulurilor de sulită permite formarea a numeroase criterii tipologice care să subîmpartă materialul adunat. Un tip special, unicat în Dacia apare în castrul de la Pojejena. Cu aripioare și tub de înmănușare tubular (L=5,5 cm), seamănă cu un vârf de săgeată²⁹. Contextul stratigrafic (faza de piatră a castrului) plasează arma în sec. II-III d.Hr. Ridicarea în piatră a castrului a fost realizată probabil de unități ale leg. VII Claudia. O ultimă categorie de sulite descoperite în Dacia sunt reprezentate de piesele de paradă. Realizate în bronz se disting prin perfecțiunea execuției dar și prin excelenta conservare. Formele piramidale sau conice sunt corect realizate geometric. Vârfulurile ocupă jumătate din corp și au manșonul pronunțat evazat la bază. Aceasta cuprinde incizii ornamentale

24. Cr. M. Vlădescu, *op.cit.*, p.26 ;

25. *Ibidem*

26. L. Jacobi, *op.cit.* v. planșele cu sulite;

27. Cr.M.Vlădescu, *Armata romană în Dacia Inferior*, București, 1983,p.104;

28. *Ibidem*, p. 166 ;

29. N. Gudea , *Castrul roman de la Pojejena în Banatica*, III, 1975,p.342 ;

și totodată perforații pentru fixare la hampă³⁰. Tipul de paradă poate fi de mai multe feluri: cu trei muchii egale, cu patru muchii egale sau multifățat. În imperiu exemplarele sunt rare iar în Dacia, cu excepția depozitului de la Slăveni nu apar. Piese de la Slăveni (50 buc. din care 10 publicate) au o lungime variabilă de la 5,5 la 9,5 cm. Locurile de descoperire sunt în armamentarium, porta, praetoria și porțile principale³¹. La câteva exemplare s-au putut observa urme de poleială în aur. Faptul că o parte din arme au fost descoperite la porți, fragmentar sau îndoite denotă că au fost folosite în extremis de garnizoana (ala I Hispanorum), ajutată de unități din leg. XI Claudia și coh I Flavia Commagenorum, pentru respingerea unui atac barbar. Plasarea acestuia la mijlocul sec. III d.Hr. denotă probabil o dotare la această dată sau mai devreme a sulițelor de paradă. Concluziile ce se desprind din studiul consacrat vârfurilor de suliță din Dacia denotă perpetuarea unor confuzii de terminologii în relația suliță-pilum; în cea de suliță-lance (în antichitate) precum și varietatea tipurilor prezente în provincie. Vârfurile de pila (2/3 din descoperiri), domină covârșitor. Analogiile cu numeroasele tipuri clasice din imperiu (la cele enumerate se adaugă tipul Wiesbaden, tipul praetorian, tipul M. Aurelius Lucianus³², întregesc imaginea „armei naționale” romane. Efectul dezastruos al unei „salve” de pilum a făcut și obiectul unor reconstituiri. Marcus Junkelman a arătat că o cohortă de 500 de soldați, organizați pe adâncime în opt rânduri are nevoie de numai 30 de secunde pentru a forma un front lung de 70 m. Salva de pilum (cca 25 m distanță) lovește cu 7 pilum-uri pe metru liniar³³. Folosirea „pilumului mural” mai greu și mai penetrant sporește efectul loviturii. A doua concluzie se referă la constatarea că celelate tipuri de sulițe prezente în imperiu apar și în Dacia (rombic, alungit, alungit cu manșă scurt, filiform, cu proeminență inelară, rombic cu peduncul). Existența depozitului de sulițe de paradă la Slăveni oferă Daciei romane o poziție privilegiată individualizând-o față de restul imperiului. Cronologic piesele se înscriu în general în tipul celor din sec. II-III d.Hr. unele preluând însă forme sau caracteristici tipice unor perioade precedente

30. Cr. M. Vlădescu, *Observații privind tipologia ... în SMMIM*, nr. 7-8, 1974-1975, p.30;

31. D. Tudor, *Distrugerea castrului roman de la Slăveni, pe Olt* în *Historica*, I, 1970, p.75;

32. H. Übl, *Waffen und Uniformen des Römischen Heeren des Prinzipats epoche nach den Grabreliefs Noricums und Pannoniens* (teză doctorat), Viena, 1969, p.313 și urm. ;

33. M. Junkelmann, *op.cit.*, p. 186.

REPERTORIUL DESCOPERIRILOR :

I. BIVOLARI (ARUTELA)

1. Vârf tip piramidal cu 4 muchii și înmănușare tubulară; Pl I fig. 1;
  2. Idem, dim. 9,4 x 1,2 cm, S IV, Pl. I fig. 2;
  3. Vârf tip rombic, dim. 5,7 x 2 cm. Pl. I fig. 3;
  4. Idem , dim. 5,6 x 2 cm. S IV. Pl. I fig. 4 ;
  5. Vârf tip piramidal, cu înmănușare pedunculară, dim 5,3 x 1 cm.,Pl.I fig. 5;
- bibl.* Gh. P. Bordea, Cr. M. Vlădescu, *Date noi în legătură cu castrul Arutela în S.C.I.V.*, nr. I. 1969, p. 110, piesa 1. Gh.P. Bordea și colab. *Arutela V. în S.M.M.I.M.* 12, 1979,p.138-140, piesele 2,3,4,5.

II. BOLOGA (RAESCULUM)

1. Vârf tip masiv piramidal cu 4 muchii și înmănușare tubulară,dim.8,8 x 2 cm. SIX, clădirea B, ad.0,55m Pl. I fig. 6;
2. Idem, dim. 9,2 x 1,3 cm. S XII, Pl. I fig. 7 ;
3. Idem, L= 10 cm., S XVI, m 41, ad.0,30 m. Pl. I fig. 8;
4. Idem, L= 10 cm. S XVI, m 50,ad.0,30 m. Pl. I fig. 9;
5. Idem, L= 10 cm, S XVI B, baraca nr. 8 ad. I, 25 m, Pl. I fig. 10;
6. Idem, dim. 7,5 cm. S XVI, m 34, ad. 0,30m, Pl.I fig. 11;
7. Idem, turnul de vest al castrului, Pl. I fig. 12;
8. Idem, L= 14 cm, S III Pl. I fig. 13 ;
9. Idem, L= 13 cm, S III, Pl. I fig. 14;
10. Vârf piramidal cu înmănușare pedunculară, L= 8 cm. S XVI,m 75, ad. 0,70 m, Pl. I fig. 15;
11. Vârf tip rombic, dim. 9,5 x 1 cm. turnul de SV al castrului, Pl. I fig. 16;
12. Vârf tip alungit cu manșon scurt, dim. 11,85 cm. S XII, clădirea B, ad. 0,45 m. Pl.I fig. 17;
13. Vârf tip piramidal cu trei muchii egale, L= 9,7 cm. turnul de SV al castrului, Pl. I fig. 18;
14. Idem, L=16 cm., S XIVB, ad. 0,70 m. Pl. I fig. 19;
15. Idem, L=24 cm. S VI, ad. 0,50 m. Pl.I fig.20.

bibl. M.Macrea, *Castrul roman de la Bologa. Săpăturile din vara anului 1936 în* , A.C.M.I.T. IV, 1938,p.212,229,piesele 8,9

E.Chirilă,N.Gudea, *Santierul arheologic Bologa , jud.Chuj (1967) în M.C.A., X, 1973,p.120,pisele 7.*

N.Gudea, *Castrul roman de la Bologa (jud. Cluj)* , în *Apulum*, X, 1972, piesele 11, 13.

N.Gudea, *Castrul roman de la Bologa. Săpăturile arheologice din anul 1969*, în *Crisia*, III, 1973, p. 124-127, Piesele 1,2,12

N.Gudea, *Materiale arheologice din castrul roman de la Bologa*, în *Apulum*, XV, 1977, p. 186-187, piesele 3,4,5,6,10,14,15.

III. BREȚCU (ANGUSTIA)

1. Vârf tip alungit, L=13 cm. piesă pierdută, Pl I fig.21;
bibl. N.Gudea, *Castrul roman de la Brețcu. Incercare de monografie*,
în A.M.P. IV, 1980.

IV. BUCIUMI

1. Vârf tip masiv piramidal cu înmănușare tubulară, dim. 9x1,2 cm, desc. în baraca nr. 4, Pl. I fig. 22;
  2. Idem, dim. 9,5 x 3 cm. desc. în baraca nr. 4, Pl. I fig. 23;
  3. Idem, dim. 10,5 x 1,5 cm. desc. în baraca nr. 5, Pl. II fig.24;
  4. Idem, dim. 11,54 x 1,3 cm. desc. în baraca nr. 5 Pl. II fig.25;
  5. Idem. dim. 12,6 x 1,5 cm. desc. în baraca nr.5 ad.0,80 m, Pl.II fig.26;
  6. Idem, dim. 5,5 x 1,5 cm. desc. în baraca nr.2 Pl. II fig.27;
  7. Idem. dim. 9 x 1,2 cm. desc. în porta principalis dextra, Pl.II fig.28;
  8. Idem. dim. 9,2 x 1,3 cm. S XIX, Pl. II fig. 29;
  9. Idem, dim. 8,5 x 1,6 cm. desc. în porta principalis sinistra, Pl.II, fig.30;
  10. Idem, dim. 8,5 x 1,2 cm. desc. în baraca nr.5 Pl. II fig.31;
  11. Idem. dim. 9,6 x 1,3 cm. desc. în baraca nr.5, Pl.II fig.32;
  12. Idem. dim. 7x1,3 cm, desc. în baraca nr. 5 Pl. II fig.33;
  13. Idem, dim. 9,7 x 0,7 cm. desc. în baraca nr. 5 Pl. II fig. 34;
  14. Vârf tip piramidal cu înmănușare pedunculară, dim. 10,5 x 1,2 cm, desc. în baraca nr. 5 Pl. II fig. 35;
  15. Idem, dim. 9,7 x 1 cm. desc. în turnul de est al castrului, Pl.II, fig. 36;
  16. Vârf tip rombic, dim. 11,5 x 1,5 cm. desc. în baraca nr. 5 ad. 1 m. Pl.II fig. 37;
  17. Idem. dim. 5,8 x 0,9 cm. desc. în baraca nr. 5 Pl. II fig. 38;
  18. Vârf tip alungit, dim. 10,3 x 1,5 cm. desc. în porta praetoria, Pl.II fig.39;
  19. Idem, dim. 8,5 x 1,4 cm. desc. în baraca nr.2 Pl.II fig. 40;
  20. Idem, dim. 7,9 x 1 cm. desc. în baraca nr. 2, Pl.II fig.41;
  21. Idem. dim. 12,8 x 1 cm. desc. în baraca nr.5 Pl. II fig. 42;
  22. Vârf piramidal cu trei muchii egale, dim. 8,5 x 1,5 cm. desc. în baraca nr. 5, Pl.II fig. 43 ;
- bibl. E.Chirilă, N. Gudea, V.Lucăcel, C.Pop, *Castrul roman de la Buciuni*, Cluj, 1972. (toate piesele)

V. BUMBEȘTI

1. Vârf tip masiv piramidal cu patru muchii inegale și tub de înmănușare, tubular, Pl.II fig.44;
2. Vârf tip masiv piramidal cu înmănușare tubulară, L= 12 cm, Pl II, fig. 45;
3. Vârf tip piramidal cu înmănușare pedunculară, cu 4 muchii egale, L=7,8 cm. Pl II fig.46;
4. Vârf tip rombic, Pl. II fig. 47;
5. Idem.dim.L=8,1 cm. Pl.II fig.48;

bibl. D.Tudor, *Castra Daciae Inferioris* (I). *Castrele romane de la Bumbești, Gorj*, în *B.C.M.I. XXXIII*, fasc. 103, 1940, P.31, piesa 1; Gh. Florescu și colab. *Săpăturile de salvare de la Bumbești în, M.C.A.*, IV, 1957; Cr.M.Vlădescu, *Armata romană în Dacia Inferior*, Buc. 1983, Pisele 1, 2

VI. COPACENI (PRAETORIUM I)

1. Vârf tip piramidal cu înmănușare tubulară, L= 12 cm. Pl.III fig.49;
2. Idem,L=11,6 cm. Pl. III fig. 50;3. Idem. L= 12,5 cm. Pl.III fig. 51;

bibl. D.Tudor, *Materiale arheologice din castrul Praetorium (Copăceni jud. Vâlcea), descoperite de Gr. Tocilescu (1894)*, în *Drobeta*, V. 1982, p.67-69, (toate piesele).

VII. DROBETA TURNU SEVERIN

1. Vârf tip piramidal cu înmănușare tubulară, dim. 8,6 x 3,9 cm.;
  2. Idem, dim.7,5 x 4 cm. Pl. III fig. 52;
  3. Vârf piramidal cu înmănușare pedunculară, dim. 8,4 x 4,8 cm. Pl.III fig. 53;
  4. Idem. dim. 9,1 x 4,8 cm. Pl III fig. 54;
  5. Vârf tip alungit cu manșon scurt, dim. 12,5 x 8,8 cm.;
  6. Vârf tip alungit cu patru muchii egale, dim. 16,9 x 10,2 cm. Pl.III fig. 55;
  7. Idem. dim. 11,9 x 7 cm, Pl. III fig.56;
  8. Vârf cu procminență inelară la bază, dim. 15 x 9 cm, Pl. III fig. 57;
- bibl. Cr.M.Vlădescu, *Armata romană în Dacia Inferior*, Buc. 1983, p.160-178

VIII. FELDIOARA

1. Vârf tip piramidal cu înmănușare tubulară, dim. 6,7 x 6 cm. Pl.III fig. 58.;
  2. Vârf tip rombic, dim.7 x 8 cm. Pl. III fig. 59;
- bibl. *Castrul roman de la Feldioara*, în *Cumiudava*, VIII, p.43,Pl. fig....;

IX. GHERLA

1. Vârf tip rombic, dim. 20 x 2,5 cm. desc. în praetoriu, Pl. III fig. 60;
  2. Idem. dim. 20 x 2 cm. desc. în praetoriu;
- bibl. Orosz E., *Jelentés a Szamosújvári Roman Castellum praetorumak ásatásáról*, Gherla, 1907 (toate piesele);

X. HOGHIZ

1. Vârf tip masiv piramidal cu înmănușare tubulară, desc. în colțul de est al castrului, Pl. III fig. 61;
  2. Vârf cu înmănușare pedunculară, desc. în colțul de est al castrului, Pl. III fig. 62;
  3. Vârf tip alungit, desc. în colțul de .. al castrului, Pl. III fig. 63;
- bibl. K. Horedt, *Cercetări arheologice din regiunea Hoghiz- Ugra și Teiuș* în *M.C.A.*, I, 1953, p. 793-794 (toate piesele);

XI. INLĂCENI

1. Vârf tip piramidal cu înmănușare tubulară, dim. 19,5 x 1 cm. desc. în porta praetoria, Pl. III fig. 64;
  2. Idem, dim. 5,5 x 3,4 cm. desc. în peristilul din principia, Pl. III fig. 65;
  3. Idem, dim. 10,1 x 5,4 cm. desc. în principia, Pl. III fig. 66;
  4. Idem, dim. 19,5 x 1 cm. desc. în porta praetoria, Pl. III fig. 67;
- bibl. N. Gudea, *Castrul roman de la Inlăceni. Încercare de monografie* în *A.M.P.* III, 1979, p. 193-194, (toate piesele)

XII. JIDAVA

1. Vârf tip piramidal cu înmănușare tubulară dim. L= 8 cm. desc. În porta decumana Pl. III fig. 68;
2. Idem, dim. L= 11 cm, Pl. III fig. 69 ;
3. Idem, desc. în porta praetoria Pl. IV fig. 70;
4. Idem, Pl. IV fig. 71,
5. Idem, Pl. IV fig. 72;
6. Idem, Pl. IV fig. 73;
7. Idem, Pl. IV fig. 74;
8. Idem, Pl. IV fig. 75;
9. Idem, Pl. IV fig. 76;
10. Idem, Pl. IV fig. 77;
11. Idem, Pl. IV fig. 78;
12. Idem, Pl. IV fig. 79;
13. Idem, Pl. IV fig. 80;

bibl. D.Tudor, *Știri noi despre castrul Jidava*, în *B.M.M.*, 7-8, 1940-1941;
D.Tudor, *Arme și obiecte din castrul Jidava* în , *B.C.M.I.*, XXXVII, fasc.
119-122, 1944, piesele nr. 3-13.

XIII. MOIGRAD (POROLISSUM)

1. Vârf tip piramidal cu înmănușare tubulară, dim. 6 x 1,5 cm. desc.
în castru, Pl. IV fig. 81;
2. Idem, dim. 6,5 x 2,5 cm. desc. în castru, Pl. IV fig. 82;
3. Idem, dim. 5,2 x 1,4 cm. desc. în castru Pl. IV fig. 83;
4. Idem, dim. 5 x 0,8 cm. desc. în castru Pl. IV fig. 84;
5. Idem, dim. 5,1 x 1,4 cm. desc. în castru Pl. IV fig. 85;
6. Idem, dim. 6,5 x 1,1 cm. desc. în castru, Pl. IV fig. 86;
7. Idem, dim. 6,5 x 1,8 cm. desc. în castru, Pl. IV fig. 87;
8. Idem, dim. 10x 2 cm. desc. în castru, Pl. IV. fig. 88;
9. Idem, dim. 6,6 x 0,7 cm. desc. în castru, Pl. IV fig. 89;
10. Idem, dim. 8 x 1,5 cm. desc. în castru, Pl. IV fig. 90;
11. Idem, dim. 6,6 x 1,2 cm. desc. în castru Pl. IV fig. 91;
12. Idem, dim. 8,5 x 1,4 cm. desc. în castru, Pl. IV fig. 92;
13. Idem, dim. 8,3 x 1,6 cm. desc. în castru , Pl. IV fig. 93;
14. Idem, dim. 8 x 1,5 cm, desc. în castru, Pl. IV fig. 94;
15. Idem, dim. 9,5 x 5 cm, desc. în castru, Pl. IV fig. 95;
16. Idem, dim. 6x 0,9 cm., desc. în castru Pl. IV fig. 96;
17. Idem. dim. 6,7 x 1,2 cm, desc. în castru Pl. IV fig. 97;
18. Idem, dim. 7,5 x 1,2 cm. desc în castru, Pl. IV fig. 98;
19. Vârf tip piramidal cu peduncul, dim. 16,2 x 0,9 cm. desc. în castru,
Pl. IV fig. 99;
20. Idem dim. 10.8 x 0,5 cm. desc. în castru Pl. IV fig. 100;
21. Idem, dim. 8,3 x 3,3 cm. desc. în castru, Pl. IV fig. 101;
22. Idem, dim. 9,5 x 3 cm, desc. în castru, Pl. IV fig. 102;
23. Idem, dim. 7x 2,5 cm. desc. în castru, Pl. IV fig. 103;
24. Idem, dim. 9,5 x 3 cm. desc. în castru, Pl. IV fig. 104;
25. Vârf tip alungit , piramidal, dim. 20 x 2 cm. desc în castru, Pl. V fig. 105;
26. Idem, dim. 20,5 x 2 cm. desc. în castru Pl. V fig. 106;
27. Idem, dim. 9,8 x 1,3 cm. desc. în castru Pl. V fig. 107;
28. Idem, dim. 12,5 x 3,5 cm. în castru, Pl. V fig. 108;
29. Vârf tip alungit cu manșon, dim. 6,7 x 2 cm. desc. în castru, Pl. V fig. 109;
30. Vârf alungit cu manșon scurt, dim. 11,2 x 1,8 cm. desc. în castru Pl. V fig. 110;
31. Idem, dim. 11,6 x 1,1 cm. desc. în castru, Pl. V fig. 111;
32. Idem, dim. 7x 1,5 cm. în castru Pl. V fig. 112;
33. Vârf cu proeminență inelară, dim. 10,4 x 1,7 cm. desc. în castru, Pl. V fig. 113;

34. Vârf tip rombic cu peduncul, dim. 9,5 x 3,5 cm. desc. în S I (c), Pl. V fig. 114;
35. Idem, dim. 16,6 x 10,1 cm., desc. în castru, Pl. V fig. 115;
bibl. N. Gudea, *Porolissum, un complex arheologic daco-roman la marginea de nord a Imperiului roman* în, *A.M.P.*, XIII, 1989, P. 538-546.

XIV. OLTENI

1. Vârf tip piramidal cu înmănușare tubulară Pl. V fig. 116;
bibl. Z. Székely, *Castrul roman de la Olteni*, în *Aluta*, X-XI, 1980, p. 67.

XV. POJEJENA

1. Vârf tip masiv piramidal cu înmănușare tubulară, L=12, 1 cm. desc. în S V, m 5, ad. 2,10 m. Pl. V fig. 117;
2. Vârf cu aripioare și înmănușare tubulară, L=5,5 cm, desc. în S VI, m 0,50, ad. 0,40m, Pl. V fig. 118;
bibl. N. Gudea, *Date noi despre castrul roman de la Pojejena în Banatica*, III, 1975, p. 343;

XVI. RACOVIȚA

1. Vârf tip masiv piramidal cu înmănușare tubulară, dim. 8 x 1 cm., Pl. V fig. 119;
2. Vârf tip piramidal cu înmănușare pedunculară, dim. 4,6 x 1,3 cm. Pl. V fig. 120;
3. Vârf cu proeminență inelară, L=12 cm, Pl. V fig. 121;
4. Vârf tip alungit cu trei muchii egale, dim. 8,4 x 2 cm, Pl. V fig. 122;
bibl. Cr. M. Vlădescu, *Armata romană în Dacia Inferior*, Buc. 1983, p. 161-166;

XVII. RĂCARI

1. Vârf tip piramidal (masiv) cu înmănușare tubulară, dimensiunile pieselor variază între 60-125 cm. fără menționarea fiecăreia în parte, Pl. V fig. 123;
2. Idem, Pl. V fig. 124;
3. Idem, Pl. V fig. 125;
4. Idem, Pl. V fig. 126;
5. Idem, Pl. V fig. 127;
6. Idem, Pl. V fig. 128;
7. Idem, Pl. V fig. 129;
8. Idem, Pl. V fig. 130;
9. Idem, Pl. V fig. 131;
10. Idem, Pl. V fig. 132;
11. Idem, Pl. V fig. 133;
12. Idem, Pl. V fig. 134;

13. Idem, Pl. V. fig. 135;

14. Idem, Pl. V fig. 136;

15. Idem, Pl. V fig. 137;

bibl. D.Tudor, *Castra Daciae Inferioris. Săpăturile lui Gr. Tocilescu în castrul roman de la Răcari în , Apulum, V 1964, p. 239-241.*

XVIII. RÎȘNOV (CUMIDAVA)

1. Vârf tip piramidal cu înmănușare pedunculară, dim. 13 x 2 cm, desc. în S XIX, m 24, ad. 0,70 m, Pl. VI fig. 138;

bibl. N.Gudea, I. Pop, *Cercetări arheologice recente în castrul roman de la Râșnov în S.M.M.I.M., 7-8, 1974-1975, p.77.*

XIX. SARMISEGETUSA (ULPIA TRAIANA)

1. Vârf tip piramidal cu înmănușare tubulară, dim. 10,4 x 0,7 cm. desc. în Palatul Augustalilor, Pl. VI fig. 139;

2. Idem. dim. 10,3 x 0,7 cm, desc. în Palatul Augustalilor, Pl. VI fig. 140;

3. Idem, dim. 9,7 x 0,8 cm. desc. în Palatul Augustalilor, Pl. VI fig. 141;

4. Idem, dim. 10,8 x 0,8 cm, desc. în Palatul Augustalilor, PL. VI fig. 142;

5. Idem, dim. 10,9 x 0,8 cm. desc. în Palatul Augustalilor, Pl. VI fig. 143;

6. Idem, dim. 9,8 x 0,7 cm. desc. în Palatul Augustalilor, Pl. VI fig. 144;

7. Idem, dim. 10,4 x 0,9 cm. desc. în Palatul Augustalilor, Pl. VI fig. 145;

8. Vârf tip piramidal cu peduncul, L=7,7 cm, desc. pe latura de sud a clădirii EM 18, Pl. VI fig. 146;

9. Idem, dim. 9 x 0,9 cm. desc. în templul lui Aesculop și Hygia, Pl. Vi fig. 147;

10. Vârf tip alungit cu manșon, dim. 9,2 x 0,8 cm. desc. în Palatul Augustalilor, Pl. VI fig. 148;

11. Idem, dim. 8,2 x 0,9 cm. desc. în Palatul Augustalilor, Pl. VI fig. 149;

12. Idem, dim. 6,8 x 0,8 cm. desc. în Palatul Augustalilor, Pl. VI fig. 150;

13. Idem, dim. 6,1 x 0,4 cm, desc. în Palatul Augustalilor, Pl. VI fig. 151;

14. Idem, dim. 6,8 x 0,8 cm. desc. în Palatul Augustalilor, Pl. VI fig. 152;

bibl. H. Daicoviciu, și colab. *Săpăturile arheologice din 1981 de la Ulpia Traiana Sarmisegetusa în M.C.A., XVI, 1982, p. 126-127, (piesa 1).*

C. Ilieș, *Arme romane descoperite la Ulpia Traiana Sarmisegetusa în A.M.N., XVIII, 1981, p. 421-423, (piesele 2-14)*

XX. SĂPATA DE JOS

1. Vârf tip alungit L=7,2 cm, descoperit sub un bloc de zidărie pe amplasamentul presupus al unei porți, Pl. VI fig. 153;

bibl. V. Christescu, *Le castellum Roman de Săpata de Jos, în Dacia, V-VI, 1935-1936, p. 445;*

XXI. SLĂVENI

- 1-10. Vârf tip paradă multifățată, dim. variabile: 0,055-0,95 cm., descoperite în armamentarium, porta praetoria, porta principalis, Pl. VI fig. 154- 163; Alături de piesele publicate cu planșe, în castru au mai fost descoperite încă 40 de vârfuri identice.

bibl. D.Tudor, *Distrugerea castrului roman de la Slăveni în, Historica I, 1970, p. 76.*

XXII. TIBISCUM

1. Vârf tip masiv piramidal cu înmănușare tubulară, dim. 13,4 x 1,3 cm. desc. în S IA, Pl. VII fig. 164;
2. Idem, desc. în SII, ad. Im, Pl. VII fig. 165;
3. Vârf tip rombic, dim. 16 x 3,5 desc. în SIA, ad. 1,50 m. Pl. VII fig. 166;
4. Vârf tip rombic, cu peduncul, dim, 13 x 3 cm. desc. în clădirea A, ad. 0,50-0,70m. Pl. VII fig. 167;

bibl. S.Petrescu, *Piese de armament descoperite în castrul roman de la Tibiscum în A.M.N., XXII-XXIII, 1985-1986, p. 521-522, (piesele 1,2), P.Bona și colab. Tibiscum- cercetări arheologice (II) în A.M.N.,XX, 1983, p. 412-413, (piesele 3,4).*

XXIII. TURDA (POTAISSA)

1. Vârf tip piramidal cu patru muchii și înmănușare tubulară, dim. 10 x 1,30 cm. desc. în bastionul din NV castrului, Pl. VII fig. 168;
2. Vârf tip rombic, din 19 x 1,9 cm. desc. în praetoriu, Pl. VII fig. 169;

bibl. inf. Bălănică Romeo în *Piese de armanent în castrele Daciei Porolissensis (lucrare de licență), Cluj-Napoca, 1984.*

XXIV. VĂRADIA (ARCIDAVA)

1. Vârf tip rombic, Pl. VII fig. 170;
2. Vârf tip alungit, Pl. VII fig. 171.

bibl. Gh.Florescu, *Le camp romain de Arcidova (Vărădia), Fouilles de 1932, în Istros, I, 1934, p.71 (ambele piese).*

ANEXA I

Nr.	CASTRU	1*	2*	3*	4*	5*	6*	7*	8*	9*
1.	BIVOLARI	2	1	2	-	-	-	-	-	-
2.	BOLOGA	-	-	-	1	-	-	-	-	-
3.	BRETCU	12	1	1	1	-	-	-	-	-
4.	BUCIUMI	14	2	2	3	1	-	-	-	-
5.	BUMBESTI	2	1	2	-	-	-	-	-	-
6.	COPACENI	3	-	-	-	-	-	-	-	-
7.	DROBETA	2	2	-	3	-	1	-	-	-
8.	FELDIOARA	1	-	1	-	-	-	-	-	-
9.	GHERLA	-	-	2	-	-	-	-	-	-
10.	HOGHIZ	1	1	-	1	-	-	-	-	-
11.	INLACENI	4	-	-	-	-	-	-	-	-
12.	JIDAVA	13	-	-	-	-	-	-	-	-
13.	MOIGRAD	18	6	-	4	4	1	-	2	-
14.	OLTENI	1	-	-	-	-	-	-	-	-
15.	POJEJENA	1	-	-	-	-	-	-	-	1
16.	RACOVITA	1	1	-	1	-	1	-	-	-
17.	RACARI	15	-	-	-	-	-	-	-	-
18.	RISNOV	-	1	-	-	-	-	-	-	-
19.	SARMIZEGETUSA	7	2	-	5	-	-	-	-	-
20.	SAPATA DE JOS	-	-	-	1	-	-	-	-	-
21.	SLAVENI	-	-	-	-	-	-	10	-	-
22.	TIBISCUM	2	-	2	-	-	-	-	-	-
23.	TURDA	1	-	1	-	-	-	-	-	-
24.	VARADIA	-	-	1	1	-	-	-	-	-
TOTAL :		100	18	14	21	5	3	10	2	1

ANEXA II

1. Tip masiv piramidal cu înmănuşare tubulară
2. Tip piramidal cu înmănuşare pedunculară
3. Tip rombic
4. Tip alungit
5. Tip alungit cu manşon scurt
6. Tip cu proeminenţă inelară
7. Tip paradă multifaţată
8. Tip rombic cu peduncul
9. Tip cu aripioare şi înmănuşare tubulară

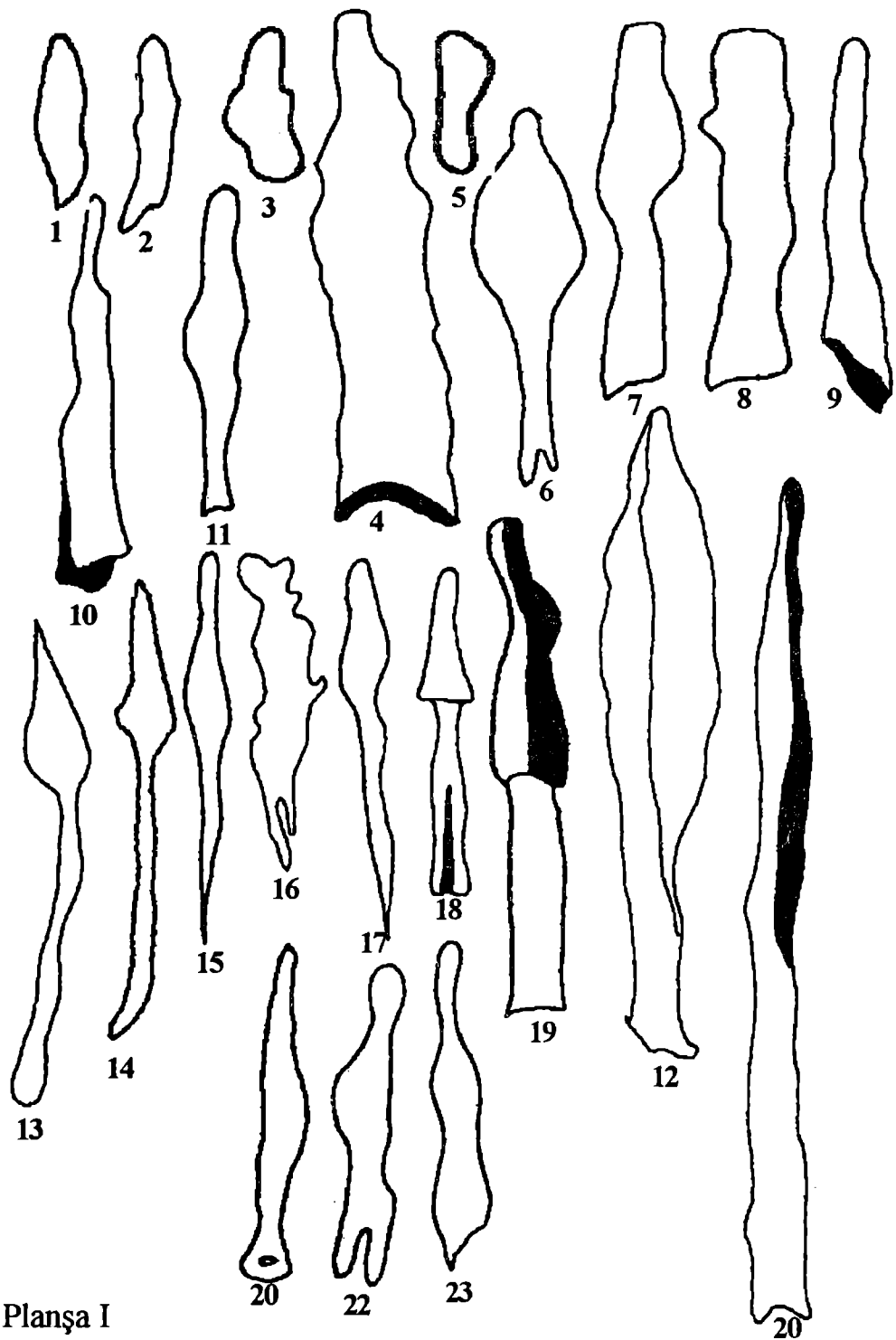
ABREVIERI

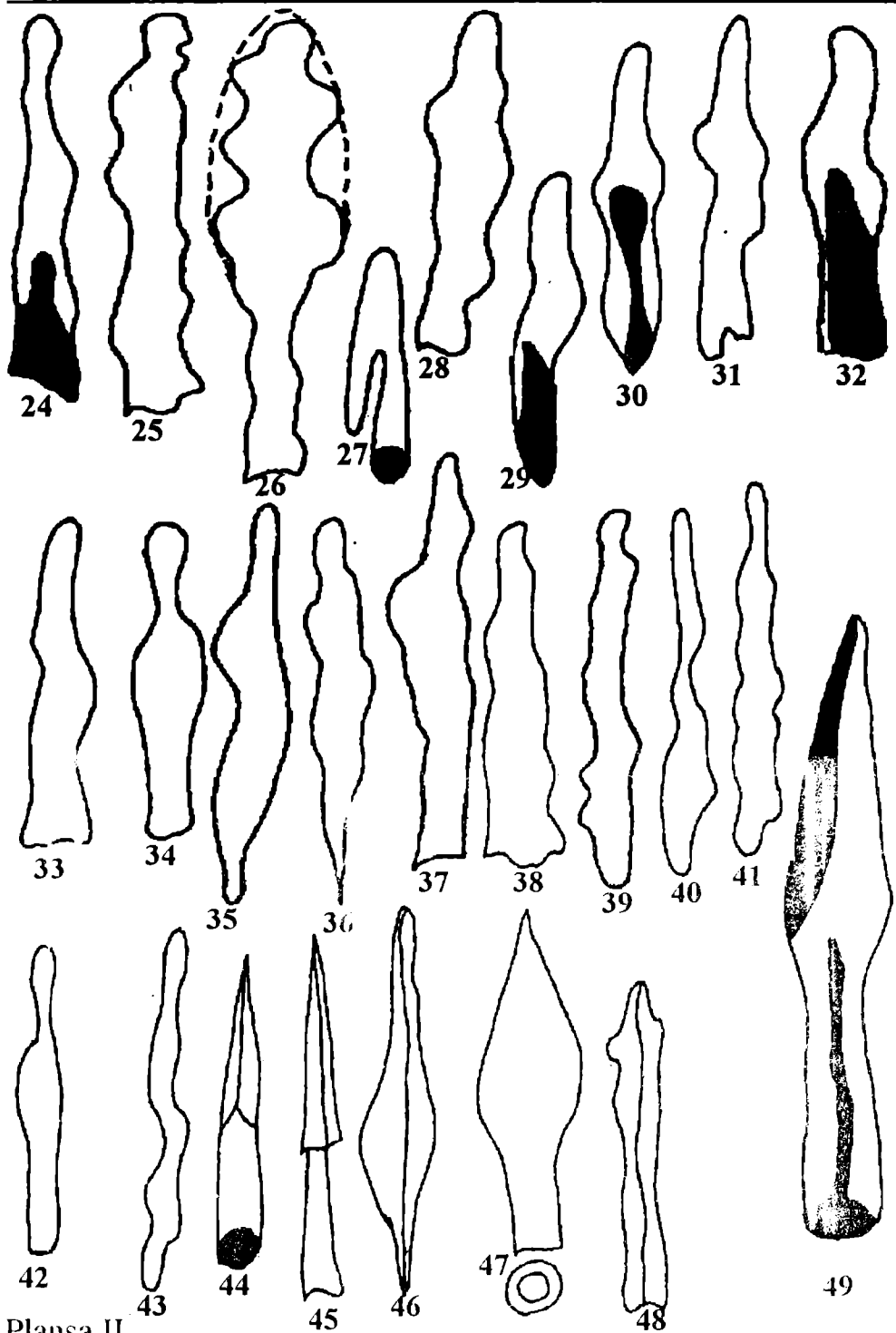
- A.C.M.I.T. Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice . Secţiunea Transilvania.
A.M.N. Acta Musei Napocensis
A.M.P. Acta Musei Porolissensis
B.C.M.I. Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice
S.C.I.V.(A). Studii şi cercetări de istorie veche (din 1974 şi arheologie)
S.M.M.I.M. Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară.

THE TYPOLOGICAL ASPECTS OF THE ROMAN OFFENSIVE ARMAMENT IN THE TERRITORY OF DACIA. SPEARS (II).

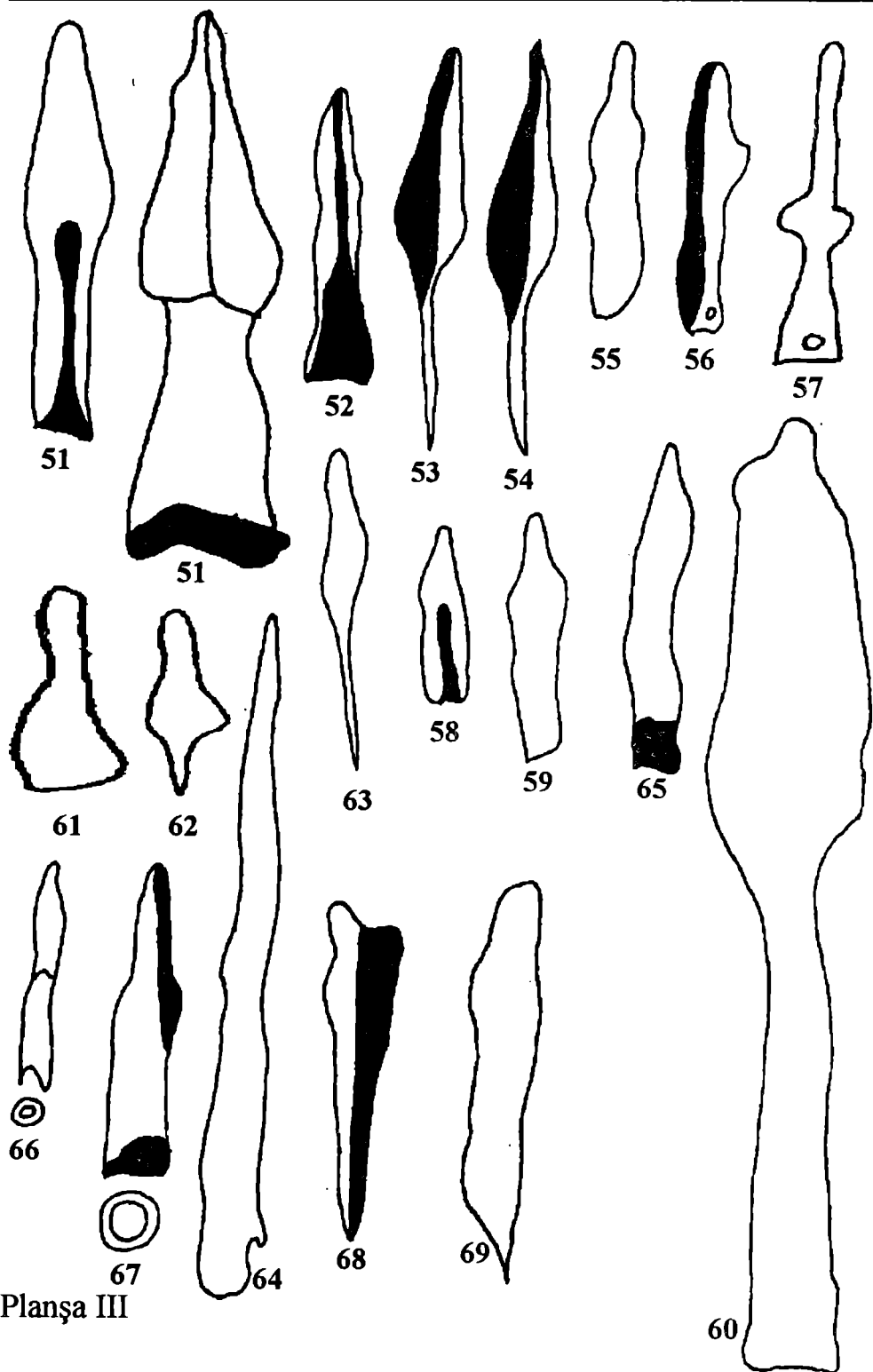
-Summary-

The study of the Roman offensive armament in Dacia lead us to some conclusions concerning their typological spreading and classification. Spears in the Roman army was endowed with in the 5th century B.C. undergo alternation so that in the Ist an IIIrd century A.D. we can diferentiate 9 typological types. The analogies to other pieses descoved in the western provinces of the Roman Empire show that there is a relative uniformity of this type of armament. Another conclusion refers to the relative uniformity of discoveries, in most Roman castra in Dacia, where sistematic archaeological discoveries were carried on.

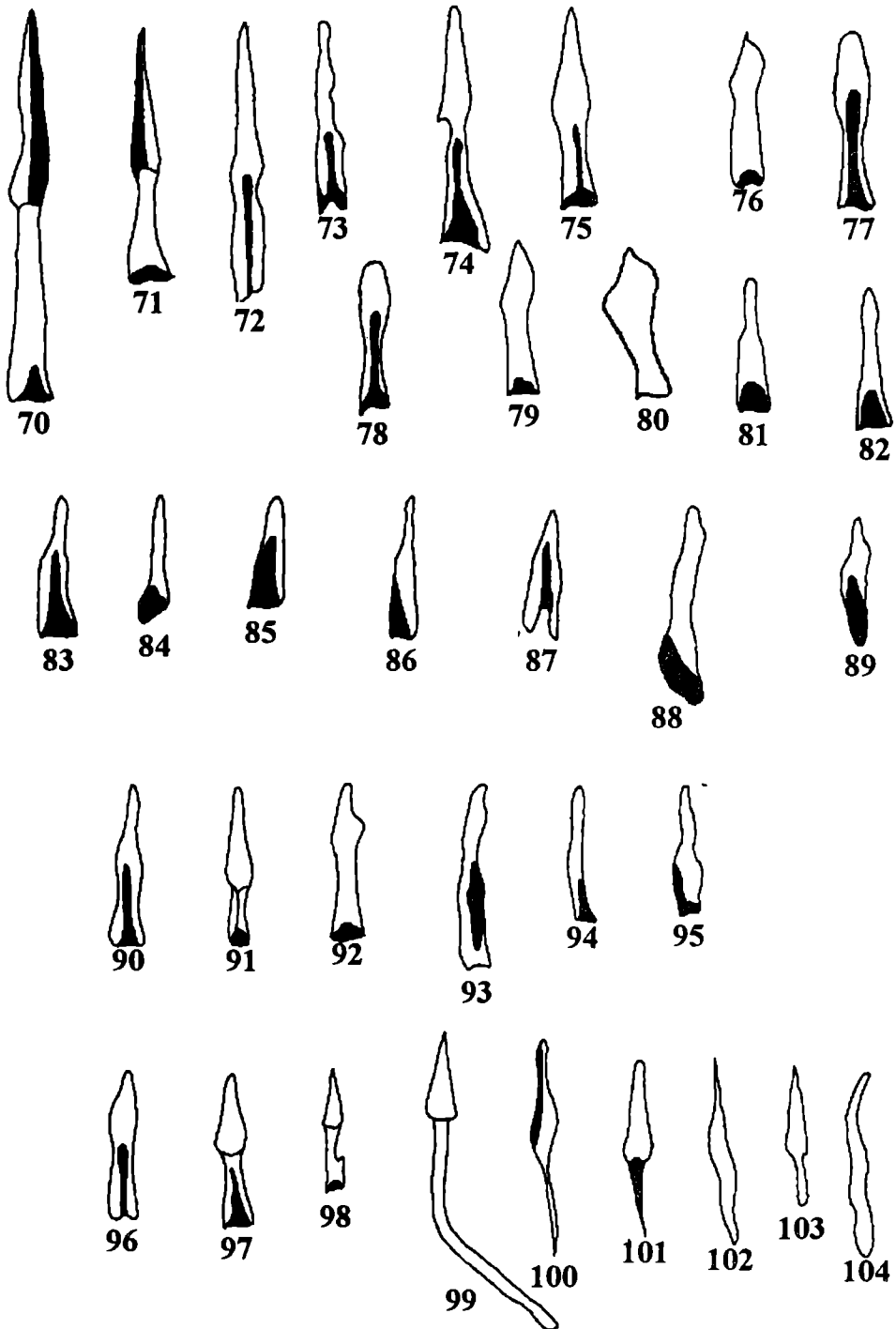

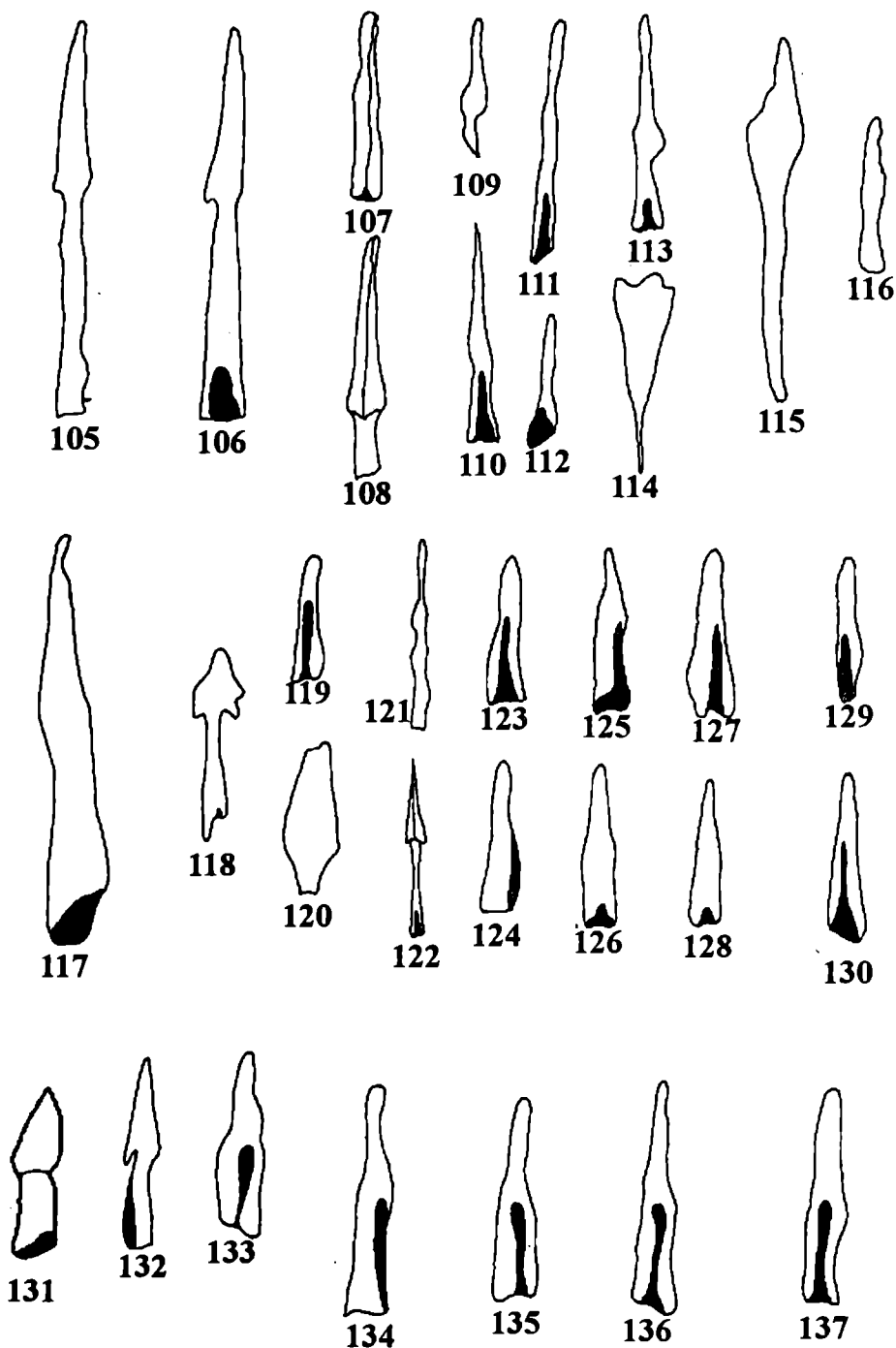
Planșa II

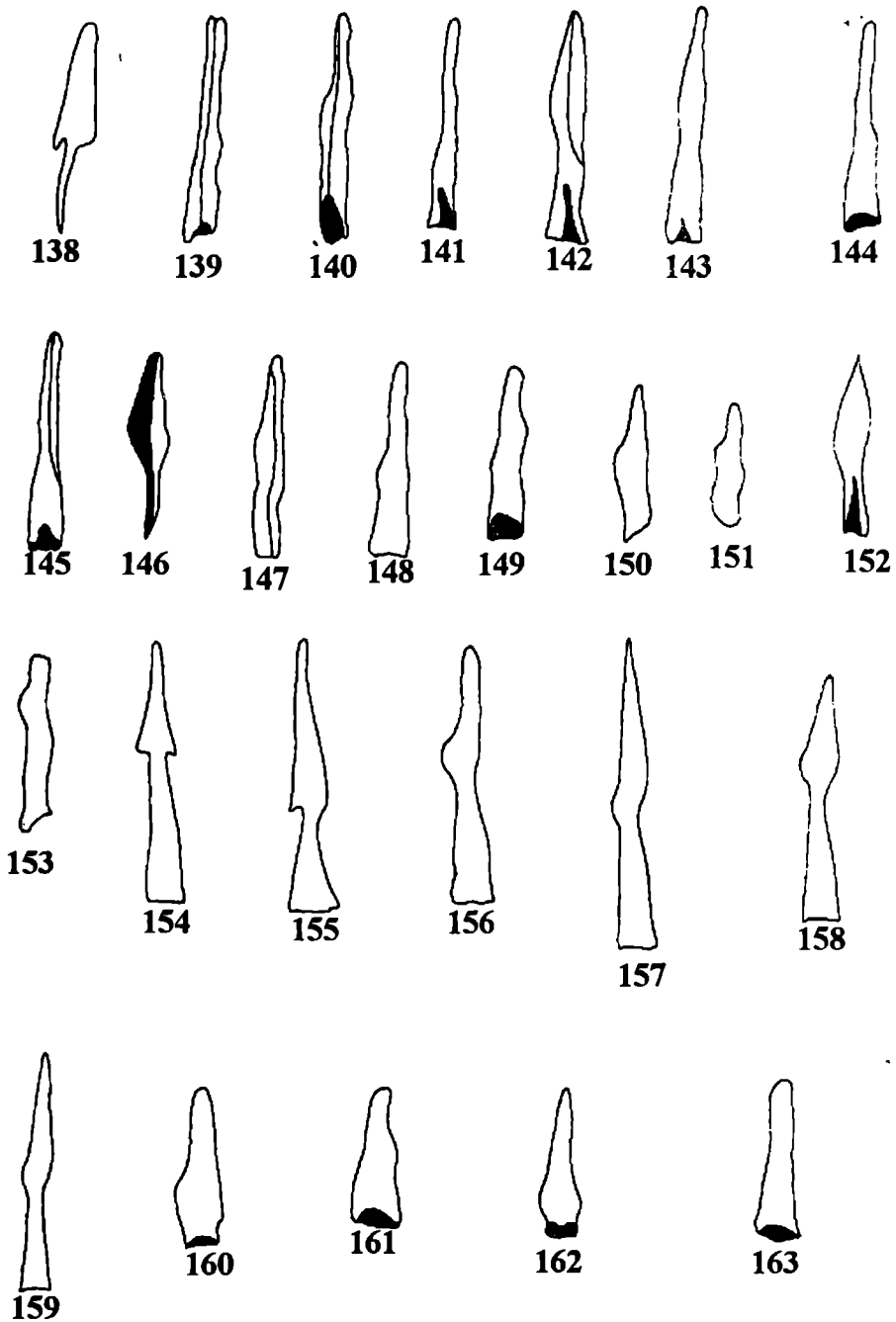
Planșa III

Planșa IV

Planşa V

Planșa VI

